

Musée Nissim de Camondo

30 november 2022

Ingang museum.

Een aantal weken geleden bezochten we op onze terugreis het museum *Nissim de Camondo* in Parijs. Het idee was ontstaan na het lezen van *Brieven aan Camondo* door Edmund de Waal, die wereldwijd bekendheid verwierf met zijn bestseller *De haas met ogen van barnsteen*. In dat laatste boek vertelt hij zijn ingewikkelde familiegeschiedenis, met een Engelse vader, een Nederlandse grootvader en een Oostenrijks-Joodse grootmoeder. Enkele van die Joodse voorouders trokken eind jaren zestig van de 19^e eeuw uit Odessa naar Parijs en werden verre burens van de Camondo's in de chique rue de Monceau, waar alleen gefortuneerde burgers zich een 'optrekje' konden veroorloven.

De vorm die De Waal koos voor *Brieven aan Camondo*, fictieve brieven aan de overleden, markante figuur Moïse de Camondo (1860-1935), kwam aanvankelijk wat gekunsteld op mij over, maar gaandeweg begreep ik zijn bedoeling. Hij was op zoek naar een manier om dichter bij deze bijzondere man, bankier, kunstkenner en -verzamelaar, te komen, teneinde zijn verhaal en dat van zijn twee kinderen zo authentiek mogelijk te vertellen. Dat doet hij door hem brieven te sturen en hem vragen te stellen, door zich in hem te verplaatsen en zijn fictieve antwoorden op te schrijven. Hij wil hem in de eerste plaats leren kennen, omdat zijn geschiedenis op tal van punten vergelijkbaar is met die van zijn eigen voorouders. Het is geen boek geworden over bankzaken, noch over kunstperikelen, hoewel er aandacht is voor kunst en schoonheid. Herinneringen en reflecties op verlies spelen een belangrijke rol. Sommige uitspraken hebben een dramatische diepgang en de laatste hoofdstukken grijpen je naar de keel. Het boek is een aanrader voor wie geïnteresseerd is in het leven van de Parijse aristocratie tijdens de *Belle Époque*, in kunst, in literatuur, en in antisemitisme, dat zich eerst sluimerend, maar zich later steeds duidelijker manifesteert en een halve eeuw later in Frankrijk zal leiden tot de deportatie van 75.000 Joodse medeburgers. Het museum, een klein paleis met prachtige kunst, is op zich de moeite waard, maar met kennis van de achtergrond van de eigenaar en zijn familie krijgt het een diepere betekenis.

Wie waren de Camondo's? Die vraag is niet zo gemakkelijk te beantwoorden. Laat ik volstaan met de volgende feiten: het waren Sefardische Joden, gevlucht uit Spanje, nadat in 1492 het edict van Alhambra was aangenomen. Dat dwong Spaanse Joden die zich niet tot het katholicisme wensten te bekeren, te vertrekken. Uiteindelijk belandden de Camondo's in Constantinopel, waar ze rijk werden in de bankwereld. Rond 1870 vestigt een deel van de familie zich in Parijs. Na de dood van zijn vader laat Moïse het oorspronkelijke, ouderlijk huis in de rue de Monceau, nr 63, verbouwen tot een *hôtel particulier*, een klein stadspaleis. Als voorbeeld heeft hij het *Petit Trianon* van Versailles voor ogen. Hij is een liefhebber van de Franse kunst uit de tweede helft van de 18^e eeuw, die bekend staat als uiterst verfijnd en elegant.

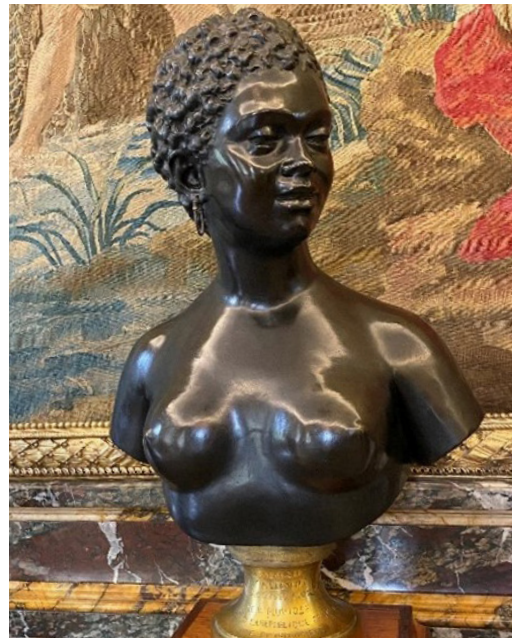
Dankzij zijn fortuin en zijn expertise als kunstkenner lukt het hem de Franse elegantie van vóór de Franse revolutie in zijn huis te creëren door de juiste keuze van meubels, tapisserieën, schilderijen en beelden. Hij mag zich graaf noemen en maakt deel uit van *le tout Paris*, zoals men de Parijse elite in de *Belle Époque* pleegt te noemen. Behalve over een immens vermogen, beschikt hij ook over relaties in de hoogste kringen. Hij gaat met de adel op jacht, houdt van paardrijden, geeft diverse malen per jaar copieuze déjeuners, waarbij de artistieke en politieke elite aanzit. Marcel Proust nodigt hem uit voor een diner te zijner huize. Hij trouwt met de eveneens schatrijke Irene Cahen d'Anvers. Het echtpaar krijgt twee kinderen, een zontje, Nissim, en een dochtertje, Beatrice. Het huwelijk is geen succes. Zijn veel jongere echtgenote gaat er al vrij snel van door met haar stalmeester, een graaf, slechts een simpel briefje achterlatend voor haar

twee lieverdjes. Ze zullen ‘het’ wel zullen snappen: *Maman* is al met een andere meneer getrouwd. Moïse neemt de zorg op zich van de kleine Nissim en Beatrice. Hij is dol op zijn kinderen en zij op hem. Met hart en ziel streeft hij ernaar een authentieke Fransman te zijn. Om dat doel te bereiken worden kosten noch moeite gespaard.

Ook zijn zoon Nissim is trots op Frankrijk en voelt zich Fransman. Als echte patriot besluit hij zich in 1914 aan te melden voor de strijd tegen Duitsland. Vanuit het front stuurt hij regelmatig allerliefste brieven naar zijn vader, totdat hij in 1917 sneuvelt bij een luchtgevecht. Moïse is een gebroken man, de dood van zijn zoon is een slag die hij nooit te boven zal komen. Hij trekt zich terug uit de bankierswereld en besluit van zijn *hôtel particulier* een museum te maken, dat de naam zal dragen van zijn geliefde zoon. In 1935 sterft hij. Bij testament is bepaald dat het paleis, inclusief alle kostbaarheden en de grote tuin, eigendom wordt van het Franse instituut *Musée des Arts décoratifs*.

Zijn dochter Beatrice trouwt met Léon Reinach, joods, briljant, erudiet en bijzonder muzikaal. Het paar krijgt twee kinderen, Fanny en Bertrand. Als in 1940 de nazi's Parijs en een deel van Frankrijk bezetten, verkeert Beatrice in de veronderstelling dat de Franse politie hen met rust zal laten en dat hun niets zal overkomen. Heeft haar broer zijn leven niet geofferd voor Frankrijk? Heeft haar vader niet vele miljoenen geschonken aan hun vaderland? Heeft oom Isaac bij zijn overlijden zijn kostbare schilderijen van Manet, Cézanne, Monet, Degas, en nog vele andere, niet aan het Louvre geschonken?

Ze wordt katholiek en blijft met haar dochtertje in Parijs wonen. Léon vlucht met Bertrand naar de Spaanse grens. Maar noch de offers die vader Moïse en zoon Nissim hebben gebracht, noch hun relaties, met onder andere maarschalk Pétain, mogen baten. Alle vier worden ze opgepakt, op de trein gezet naar het verschrikkelijke kamp Drancy en vandaaruit gedeporteerd naar Auschwitz.

De brieven aan Moïse, het tragische einde, dat alles gaat door mijn hoofd, terwijl ik door de elegante salons en de stijlvolle werkkamers loop en door de ramen een blik werp op de sierlijk aangelegde tuin. We bewonderen de indrukwekkende, ronde bibliotheek, de servieskamer met kostbaar Sèvres porselein, bekijken de talrijke, ontroerende familiefoto's. Alles staat nog precies op dezelfde plek als toen Nissim nog leefde. Geen stoel is verzet, geen schilderij verhangen. Aan het eind van onze rondgang kijken we naar een film over het geslacht Camondo. We zien de stamboom, portretten van voorouders en van Moïse, foto's van de knappe, jonge officier Nissim naast zijn vader, van dochter Beatrice, die paard rijdt. Plotseling stopt de film. Beelden maken plaats voor data. Data van de internering, van de deportatie, van de dood van Beatrice, haar man en beide kinderen. Alle vier vergast in Auschwitz. Van de familie Camondo is niemand meer over.

Je vraagt je af hoe de catastrofe plaats heeft kunnen vinden. Onwillekeurig denk je aan de toestand waarin onze wereld anno 2022 verkeert. Nu ik dit stukje schrijf, bedenk ik dat dit museum méér is dan een rijk gedecoreerd *hôtel particulier*. Het is óók, en misschien zelfs in de eerste plaats, een monument voor de Camondo's. Tevens is het een *lieu de mémoire*. Het herinnert ons aan wat het Joodse volk in de vorige eeuw is aangedaan en wat we nooit mogen vergeten.

Vlakbij het museum ligt het Parc Monceau, een van de mooiste parken die Parijs te bieden heeft.